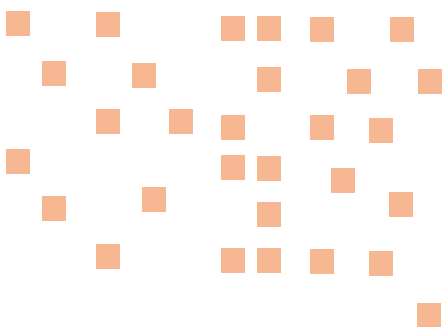

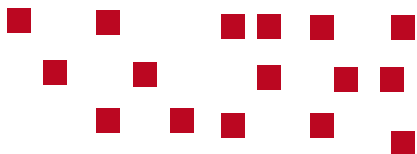
PAKISTAN

SYTUACJA BEZPIECZEŃSTWA

Sytuacja bezpieczeństwa i zagrożenia
dla ludności cywilnej w Pakistanie

DPU-WIKP-424/423/2024

19.08.2024

TREŚĆ ZLECENIA

Proszę o informację na temat sytuacji bezpieczeństwa w Pakistanie.

INFORMACJE DEMOGRAFICZNE

Ludność: 248 mln.

Skład etniczny: Pendżabczycy 45%, Pasztuni 15%, Sindhi 14%, Saraiki 8%, Mohadżirowie 8%, Beludżowie 4%, i inni.

Skład religijny: muzułmanie 96,5% (w tym sunnici 85-90%, szyici 10-15%), inni (w tym chrześcijanie i hinduiści) 3,5%.^[1]

USTRÓJ I SYTUACJA POLITYCZNA

USTRÓJ

Pakistan jako niepodległe państwo powstał w 1947 r. na skutek podziału Indii Brytyjskich według kryterium religijnego. Muzułmańska część nazwana Pakistanem, dzieliła się na część zachodnią i wschodnią. Wschodnia część w 1971 r. ogłosiła secesję i po krótkotrwałej wojnie odłączyła się jako Bangladesz.^[2]

Obecnie na mocy obowiązującej konstytucji z 1973 r. Pakistan jest republiką federalną.^[3]

PODZIAŁ ADMINISTRACYJNY

Pakistan jest podzielony według kryteriów etnicznych na cztery prowincje: Pendżab, Khyber Pakhtunkwa (KP), Sindh i Beludżystan. Oddzielny status posiada region stołeczny Islamabad. Pakistan sprawuje kontrolę i administruje także dwoma spornymi terytoriami: Gilgit Baltistan i Azad Kaszmir.^[4]

System administracyjny prowincji składa się z trzech poziomów: zila (dystrykt), tehsil/taluka (okręg) lub administracja miejska, i union (związek).^[5]

¹ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

² USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

³ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁴ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁵ Gil S., Sytuacja wewnętrzna w Pakistanie, 2012, <https://www.gov.pl/web/udsc/raporty-ekspertow-zewnetrznych>

STRUKTURA WŁADZY

Głowa państwa. Prezydent Pakistanu wybierany jest przez kolegium elektorów, w skład którego wchodzi członkowie obu izb parlamentu (Zgromadzenia Narodowego i Senatu) oraz czterech zgromadzeń prowincjonalnych. Prezydent musi być muzułmaninem. Jest wybierany na okres 5 lat i może pełnić tę funkcję dwukrotnie. Prezydentem Pakistanu jest obecnie **Asif Ali Zardari**, wybrany w głosowaniu w dniu 10 marca 2024 r.^[6]

Rząd i premier. Funkcję premiera rządu tymczasowego sprawuje **Shahbaz Sharif**, który objął ten urząd również w marcu 2024 r.^[7]

Parlament i wybory parlamentarne. W Pakistanie regularnie odbywają się wybory do parlamentu krajowego i parlamentów prowincjonalnych. Parlament w Pakistanie, *Majlis-e-Shura*, jest dwuizbowy, składa się z Senatu i Zgromadzenia Narodowego.

W przypadku Senatu (100 miejsc) jego członków wybiera się nie bezpośrednio, lecz przez przedstawicieli parlamentów prowincjonalnych. Członkowie Senatu wybierani są na sześcioletnią kadencję. Połowa składu Senatu jest wymieniana co trzy lata.

Drugą izbą jest Zgromadzenie Narodowe (342 miejsca, z czego 272 członków jest wybieranych w wyborach bezpośrednich, większością głosów, oraz 70 członków – 60 kobiet i 10 niemuzułmanów – wybieranych bezpośrednio w ramach głosowania proporcjonalnego). Kadencja Zgromadzenia trwa pięć lat.^[8]

Ostatnie wybory do Zgromadzenia Narodowego odbyły się 12 lutego 2024 r. Przeważającą ilość miejsc – 102 zdobyli „kandydaci niezależni” reprezentujący w rzeczywistości partię **Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI)** Imrana Khana, gdyż on sam trafił do więzienia, a jego partia została pozbawiona możliwości używania dotychczasowego symbolu piłki krykietowej (co miało utrudnić głosowanie analfabetom).^[9] **Pakistani Muslim League – Nawaz (PML-N)** zdobyła 73 miejsca, **Pakistani Peoples Party (PPP)** – 54, **Muttahida Qaumi Movement-Pakistan** – 17 miejsc, pozostałe miejsca zostały obsadzone przez mniejsze partie. Rząd jednak został utworzony przez koalicję partii mniejszościowych PML-N i PPP.^[10]

SYSTEM PRAWNY

Z uwagi na burzliwe dzieje subkontynentu, zróżnicowanie etniczne i regionalne grup społecznych, a także na religię, w Pakistanie nakładają się na siebie następujące porządki prawne:

⁶ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁷ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁸ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁹ Al Jazeera, PTI-linked independents take Pakistan election lead as counting nears end, 09.02.2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/2/9/pti-linked-independents-take-pakistan-election-lead-as-counting-nears-end>

¹⁰ Xinhua, ECP announces final results of Pakistan's General Election 2024, 11.02.2024, <https://english.news.cn/20240211/8a87f49640774169930170f1ba0d64ed/c.html>

- stanowiony – w postaci kodeksów, systemu sądownictwa, organów ścigania, w tym policji;
- tradycyjny – prawo równoległe, reprezentowane przez rady wiejskie, z których najczęściej spotykane to dżirga i pańćajat;
- religijny – prawo regulowane przez Pakistańską Radę Islamską, opierające się na autorytecie uczonych w pismach religijnych muftich i ulemów;
- obyczajowy – niestanowiący prawa per se, nieformalny, ale społecznie obowiązujący i często zastępujący pozostałe; wspierający system patriarcalny i powołujący się na tradycyjną, nieprecyzyjną interpretację zasad islamu.^[11]

KARA ŚMIERCI

W Pakistanie obowiązuje kara śmierci. Pakistańskie prawo przewiduje karę śmierci za 28 przestępstw, w tym za morderstwo, gwałt, zdradę, terroryzm i bluźnierstwo. Kara śmierci może być orzekana m.in. przez sądy wojskowe.

Według ostatniego dostępnego raportu Amnesty International, w 2022 r. skazano na karę śmierci co najmniej 127 osób, ale nie wykonano żadnej egzekucji (podobnie w 2021 r.).^[12]

SYTUACJA BEZPIECZEŃSTWA

CHARAKTERYSTYKA SYTUACJI BEZPIECZEŃSTWA

Pakistan posiada stosunkowo silną i liczną armię, o pierwszorzędnej pozycji w państwie, która działa w dużej mierze bez żadnego cywilnego nadzoru, a w przeszłości kilkakrotnie sprawowała władzę bezpośrednio, w wyniku wojskowych zamachów stanu. Rola armii nie ogranicza się jedynie do obrony granic przed zagrożeniem zewnętrznym. Armia odgrywa także bardzo dużą rolę w polityce wewnętrznej i gospodarce. Jest odpowiedzialna również za zwalczanie zagrożeń związanych z terroryzmem.^[13]

Pakistańska armia bierze udział w kilku misjach pokojowych ONZ, głównie w Afryce: w Republice Środkowoafrykańskiej (MINUSCA), w Demokratycznej Republice Konga (MONUSCO), w Sudanie (UNISFA) i Południowym Sudanie (UNIMISS).^[14]

¹¹ Ashraf, J., Junik K., Nitza Makowska A., Pakistan – przestępstwa przeciw moralności, 2021, <https://www.gov.pl/web/udsc/raporty-ekspertow-zewnetrznych>

¹² Amnesty International (AI), Death Sentences and Executions 2022, 05.2023, <https://www.ecoi.net/en/document/2091962.html>

¹³ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

¹⁴ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

KONFLIKTY I SPORY MIĘDZYNARODOWE

Brak jest informacji, by na terenie Pakistanu stacjonowały obce wojska.

Indie. Pakistan od czasu uzyskania niepodległości w 1949 r. pozostaje w granicznym sporze z Indiami o terytorium Kaszmiru. Część tego terytorium została wcielona do Indii, a część zwana Azad Kaszmir ma nieuregulowany status i znajduje się pod kontrolą Pakistanu. Kontrowersje związane z przynależnością państwową Kaszmiru były przyczyną licznych napięć w regionie. Od 2001 r. zagrożenie wybuchem konfliktu o Kaszmir zmalało, podjęto rozmowy pokojowe, w 2003 r. zawarto porozumienie o zawieszeniu broni i w stosunkach między oboma państwami zapanowało względne odprężenie.^[15] Kolejne przesilenie nastąpiło w 2019 r., ale 25 lutego 2021 r., po serii incydentów granicznych, oba kraje potwierdziły obowiązujące zawieszenie broni z 2003 r.^[16]

Afganistan. Pakistan regularnie oskarża afgańskich talibów o wspieranie nielegalnego pakistańskiego ugrupowania zbrojnego Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP) i udzielanie mu schronienia na terenie Afganistanu. W odwecie armia pakistańska przeprowadza sporadycznie bombardowania z powietrza na cele kojarzone z TTP w Afganistanie, w tym na obozy dla uchodźców z pakistańskiego Waziristanu. Bombardowania miały miejsce w 2022 i 2024 r.^{[17][18]} Pakistan oskarża także uchodźców afgańskich o organizowanie zamachów na terytorium Pakistanu.^[19] Wzrost ilości i skali ataków terrorystycznych w prowincji KP w 2023 r. stał się pretekstem do deportacji kilkuset tysięcy Afgańczyków, którzy przebywali w Pakistanie bez dokumentów.^[20]

Iran. Na początku 2024 r. doszło do przesilenia w relacjach z Iranem, kiedy to terytorium pakistańskie zostało niespodziewanie zbombardowane przez irańskie rakiety. 16 stycznia Iran przeprowadził atak na siedzibę separatystycznej grupy **Jaish al-Adl**, znajdującej się na terytorium Pakistanu w prowincji Beludżystan, około 50 km od irańsko-pakistańskiej granicy. Teheran nie podał szczegółów, informując jedynie, że jego siły zniszczyły dwie siedziby grupy. Pakistańskie władze podały z kolei, że w irańskim ataku zginęło dwoje dzieci, a troje kolejnych zostało rannych. Atak miał być odwetem za zamach, którego dokonali bojownicy Jaish al-Adl w grudniu 2023 r., na posterunek policji irańskiej w graniczącej z Iranem prowincji Sistan i Beludżystan, powodując śmierć 11 policjantów.^[21]

¹⁵ The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), Summary of Political Violence and Protest, Pakistan, 06.02.2018, <https://www.acleddata.com/dashboard/#586>

¹⁶ The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), ReliefWeb: Mid-Year Update: 10 Conflicts to Worry About in 2021, 27.10.2021, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/acleddata-regional-overview-south-asia-and-afghanistan-16-22-october-2021>

¹⁷ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Afghanistan, Explosions, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

¹⁸ Austrian Centre for Country of Origin and Asylum Research and Documentation (ACCORD), ecoinet featured topic on Afghanistan: Overview of recent developments and key players in Afghanistan, 13.06.2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2074290.html>

¹⁹ Al Jazeera, Taliban's ties with Pakistan fraying amid mounting security concerns, 17.08.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/17/talibans-ties-with-pakistan-fraying-amid-mounting-security-concerns>

²⁰ Anadolu Agency, Frayed Pakistan-Afghanistan bilateral ties face new challenge with expulsion of refugees, 09.11.2023, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/frayed-pakistan-afghanistan-bilateral-ties-face-new-challenge-with-expulsion-of-refugees/3048644#>

²¹ Onet, Iran obudził uśpiony od pół wieku konflikt, 20.01.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/goraco-na-linii-iran-pakistan-najpoważniejsza-eskalacja-jaka-pamiętam/j4dw8kq>

W ramach akcji odwetowej Pakistan ostrzelał terytorium Iranu, celując z kolei w bazy nielegalnej organizacji Baloch Liberation Army, domagającej się secesji regionu Beludżystanu od Pakistanu. Następnie nieznani sprawcy zabili 9 Pakistańczyków, pracujących w warsztacie w miejscowości Sarawan w irańskim Beludżystanie.^[22] Ostatecznie jednak dyplomaci Iranu i Pakistanu odbyli serię spotkań, zapewniając się o wzajemnej przyjaźni. Oba kraje zgodziły się na deeskalację działań, podkreślając, iż ich wspólnym celem są jedynie nielegalne ugrupowania zbrojne na terenie Beludżystanu oraz walka z terroryzmem i separatyzmem w regionie.^[23]

ZAGROŻENIA WEWNĘTRZNE

Od lat największym problemem wewnętrznym Pakistanu jest działalność licznych, radykalnych ugrupowań islamistycznych, które są odpowiedzialne za akty przemocy i zamachy na terenie całego kraju. Na skutek zdecydowanych akcji sił bezpieczeństwa w górzystych regionach Waziristanu w latach 2014-2018, udało się ograniczyć ich wpływ. Niektóre z nich zostały wyparte do Afganistanu, inne zaś ograniczyły swoje działania, chociaż całkowicie nie zostały zlikwidowane. Dotyczy to przede wszystkim oddziałów tzw. pakistańskich talibów, zrzeszonych w licznych organizacjach zbrojnych (m.in. **Tehrik-e Taliban (TTP)**, **Lashkar-e Islam** i wielu innych).^[24] Według opinii South Asia Terrorism Portal (SATP), od 2020 r. notuje się stopniowe odradzanie działalności pakistańskich talibów. TTP zdołała wchłonąć kilka lub kilkanaście pomniejszych, radykalnych grup i zaczęła wysuwać hasła secesji pasztuńskich plemiennych dystryktów prowincji KP w celu stworzenia tam państwa opartego na prawach szariatu. TTP nasiliła działania po przejęciu Kabulu przez afgańskich talibów w sierpniu 2021 r., a rząd Pakistanu przystąpił do negocjacji z TTP w sprawie zaprzestania działań zbrojnych.^[25] 3 czerwca 2022 r. TTP ogłosiło zawarcie bezwarunkowego zawieszenia broni, jednak już w dniu 28 listopada 2022 r. Tehrik-e Taliban Pakistan (TTP) odwołało zawieszenie broni i nakazało swoim bojownikom przeprowadzenie ataków w całym kraju. TTP stwierdziło w oświadczeniu, że decyzja ta została podjęta po operacjach pakistańskich agencji bezpieczeństwa przeciwko talibom w dystryktach: Bannu i Lakki Marwat w północno-zachodnim Pakistanie.^[26] W 2023 r. nastąpił dalszy wzrost aktywności TTP w prowincji KP i nasilenie zamachów terrorystycznych.^[27]

W Pakistanie aktywne jest również **Państwo Islamskie Prowincji Khorasan (ISKP)**. Według doniesień SATP, struktury te powstawały w oparciu o istniejące już organizacje, a pierwszym, nieżyjącym już, przywódcą organizacji był Hafiz Saeed Khan, były dowódca TTP.^[28] Państwo Islamskie przeprowadza na terenie Pakistanu

²² Voice of Asia, Gunmen Kill 9 People in Iran Near Pakistan Border, 27.01.2024, <https://www.voanews.com/a/gunmen-kill-9-people-in-iran-near-pakistan-border/7459760.html>

²³ Nikkei Asia, Pakistan and Iran patch up ties but militants poised to play spoilers, 30.01.2024, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Pakistan-and-Iran-patch-up-ties-but-militants-poised-to-play-spoilers>

²⁴ Pak Institute for Peace Studies (PIPS), Pakistan Security Report 2020, <https://www.pakpips.com/article/book/pakistan-security-report-2020>

²⁵ South Asia Terrorism Portal (SATP), Pakistan Assessment 2022, <https://www.satp.org/terrorism-assessment/pakistan>

²⁶ Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), Pakistani Taliban Announces End Of Cease-Fire, Orders Attacks, 28.11.2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2083881.html>

²⁷ Anadolu Agency, Frayed Pakistan-Afghanistan bilateral ties face new challenge with expulsion of refugees, 09.11.2023, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/frayed-pakistan-afghanistan-bilateral-ties-face-new-challenge-with-expulsion-of-refugees/3048644#>

²⁸ Center for Strategic and International Studies (CSIS), Terrorism Backgrounders: Islamic State Khorasan (IS-K), <https://www.csis.org/programs/former-programs/transnational-threats-project-archive/terrorism-backgrounders/islamic>

zamachy terrorystyczne, a celem zamachów jest głównie ludność szyicka.^[29] ISKP jest obecne zwłaszcza w Beludżystanie.^[30]

Poważnym problemem dla bezpieczeństwa w Pakistanie jest również działalność ugrupowań separatystycznych w Beludżystanie. Do najważniejszych tego typu organizacji należy **Baloch Liberation Army** i **Baloch Liberation Front**.^[31] Beludżystan jest największą, lecz słabo zaludnioną prowincją Pakistanu. Jest także prowincją najbiedniejszą, mimo licznych bogactw naturalnych. Od kilku lat, rząd stara się lokować tam nowe projekty wielkiej infrastruktury, w szczególności jest to duży pakistańsko-chiński projekt korytarza ekonomicznego, zawierający w sobie budowę rurociągów i portu Gwadar. Zmiany ekonomiczne pociągnęły za sobą wzrost świadomości Beludżów, którzy wchodzą z władzami centralnymi w spory na różnych polach oraz zaczęli tworzyć ugrupowania separatystyczne. Beludżowie zarzucają rządowi porwania i łamanie praw człowieka, z kolei rząd atakuje Beludżów za terrorizm i separatyzm.^[32] Rząd Pakistanu prowadzi ponadto działania mające na celu uszczelnienie handlu transgranicznego, zmniejszenie przemytu z Iranu i zwiększenie dochodów z ceł, co jest istotne dla budżetu tego kraju. Władze oceniają, że na samym nielegalnym handlu ropą naftową tracą miesięcznie 35 mln USD. Działania te uderzyły bezpośrednio w interesy wielu rodzin w Beludżystanie, utrzymujących się z przemytu i handlu z Iranem. Lokalni przedsiębiorcy uważają, że radykalne decyzje rządu pozbawiły ich dochodów z dnia na dzień bez żadnego okresu dostosowawczego, a w regionie panuje wysokie bezrobocie. Zarzucają ponadto służbom państwowym, że z chwilą, gdy utraciły one dochody z łapówek, związanych z przemytem, zajęły się wzmożonym kontrolowaniem legalnych biznesów. Zmiany uderzyły także w interesy Beludżów po irańskiej stronie, gdyż doprowadziły do ograniczenia importu irańskich towarów do Pakistanu, a w szczególności ropy naftowej, na którą w Pakistanie oficjalnie jest nałożone embargo.^[33]

Brak informacji, by nielegalne ugrupowania zbrojne kontrolowały jakąś część Pakistanu, jednakże w niektórych dystryktach prowincji Khyber Pakhtunkwa oraz Beludżystanie dość często dochodzi do starć z siłami bezpieczeństwa oraz operacji specjalnych wojska i policji. Do starć na większą skalę, często z użyciem lotnictwa lub dronów, dochodzi w górzystych, wiejskich częściach prowincji KP w dystryktach: Południowy i Północny Waziristan, Bajaur, Dera Ismail Khan. W miastach, takich jak Peszawar lub Quetta, partyzanci dość często dokonują wielkoskalowych zamachów terrorystycznych, a także pomniejszych ataków na konkretne osoby.^[34]

W 2022 r. na terenie Pakistanu w wyniku aktów przemocy ze strony nielegalnych ugrupowań zbrojnych oraz akcji wojska i służb bezpieczeństwa, zginęło ponad 1700 osób (członków służb bezpieczeństwa, bojowników i cywili), natomiast w 2023 r.

²⁹ South Asia Terrorism Portal (SATP), Pakistan Assessment 2022, <https://www.satp.org/terrorism-assessment/pakistan>

³⁰ The News, Major ISKP terrorist plot in Quetta foiled, four terrorists killed, 14.04.2021, <https://www.thenews.com.pk/print/819891-major-iskp-terrorist-plot-in-quetta-foiled-four-terrorists-killed>

³¹ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Battles, Explosions, Violence against civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

³² Al Jazeera, Resolving the Baloch issue is in Pakistan's political and economic interest, 22.01.2024, <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/22/resolving-the-baloch-issue-is-in-pakistans-political-and-economic-interest>

³³ The Diplomat, Pakistani Crackdown on Iran Border Trade Sparks Protests in Southern Balochistan, 22.11.2023, <https://thediplomat.com/2023/11/pakistani-crackdown-on-iran-border-trade-sparks-protests-in-southern-balochistan/>

³⁴ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

ilość wszystkich ofiar przekroczyła 2300. W pierwszej połowie 2024 r. w wyniku incydentów związanych z bezpieczeństwem zginęło 1100 ponad osób (członków służb bezpieczeństwa, bojowników i cywili).^[35]

USTAWODAWSTWO SPECJALNE

W dostępnych źródłach, brak jest informacji na temat ustawodawstwa specjalnego, obowiązującego na terenie Pakistanu.^[36]

SYTUACJA LUDNOŚCI CYWILNEJ

Według danych ACLED, w 2022 r. w Pakistanie w różnego rodzaju incydentach śmierć poniosło co najmniej 382 cywilów. W 2023 r. sytuacja uległa pogorszeniu – zginęło wówczas co najmniej 763 cywilów. Natomiast w pierwszej połowie 2024 r. odnotowano 331 ofiar śmiertelnych wśród cywilów. Cywile najczęściej są przypadkową ofiarą zamachów terrorystycznych, a także przypadkowych eksplozji ładunków typu IED na drogach. W Pakistanie dość często dochodzi również do zamachów na konkretne osoby, a zamachy te są motywowane zarówno politycznie, jak i mają charakter osobistych porachunków. Najwięcej tego typu zdarzeń notuje się w prowincjach zachodnich: KP i Beludżystanie.^[37]

ZAGROŻENIA DLA CYWILÓW ZWIĄZANE Z KONFLIKTEM

DZIAŁANIA WOJENNE

Sporadycznie zdarzają się przypadki śmierci cywilów w wyniku ostrzału artyleryjskiego i moździerzowego. W ciągu ostatnich dwóch lat zarejestrowano 7 ofiar ostrzału moździerzowego. Przykładowo 6 września 2023 r. matka i czwórka dzieci zginęły, kiedy bomba spadła na ich dom w miejscowości Aarsal Kot w Północnym Waziristanie (prowincja KP). Dodatkowo w styczniu 2024 r. w wyniku ostrzału z terytorium Iranu, zginęło dwoje dzieci w miejscowości Sabz Koh.^[38]

DZIAŁANIA PARTYZANCKIE

Ludność cywilna z reguły nie jest celem działań zbrojnych partyzantów, aczkolwiek nielegalne oddziały zbrojne regularnie przeprowadzają ataki na konkretne osoby i zastawiają zasadzki na drogach na przejeżdżające pojazdy. Niekiedy cywile ponoszą przypadkową śmierć, jeśli eksplozja nastąpi w niewłaściwym momencie. Przykładowo 20 sierpnia 2023 r. 13 robotników zostało zabitych w Północnym Waziristanie na skutek eksplozji ładunku wybuchowego, podłożonego przez

³⁵ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

³⁶ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

³⁷ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

³⁸ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

partyzantów, najprawdopodobniej z TTP. Eksplozja nastąpiła w chwilę po przejeździe konwoju wojskowego, który prawdopodobnie miał być celem ataku. Celem ataków bywają również lokalni urzędnicy oraz starszyzna plemienna.^[39]

DZIAŁANIA ODWETOWE

Służby bezpieczeństwa Pakistanu regularnie obwiniane są o bezprawne zabójstwa, porwania i przetrzymywanie osób bez wyroku sądowego. Powołano specjalną Komisję ds. Badania przypadków Zaginięć, badającą ponad 8 400 przypadków, które miały miejsce od 2011 r. Ponad 2000 spraw pozostaje nadal niewyjaśniona. Ponadto w prowincjach KP i Beludżystan osoby podejrzewane o udział w nielegalnych ugrupowaniach zbrojnych są niekiedy zabijane podczas przesłuchań na komisariatach.^[40] Organizacje obrony praw człowieka, działające w Beludżystanie, oskarżają służby bezpieczeństwa o porwania lokalnych polityków, aktywistów, nauczycieli i studentów pod zarzutem o terroryzm.^{[41][42]}

SYTUACJA HUMANITARNA W STREFACH KONFLIKTU

Brak jest informacji na temat zagrożeń dla cywilów, wynikających ze złej sytuacji humanitarnej, wywołanej konfliktem, aczkolwiek działalność nielegalnych organizacji zbrojnych prowadzi do utrudnień w codziennym funkcjonowaniu i prowadzeniu biznesu, gdyż partyzanci w Beludżystanie często atakują infrastrukturę krytyczną, taką jak wieże komunikacyjne, gazociągi, transporty i konwoje, miejsca budów, linie kolejowe, urzędnicy i wyposażenie zakładów produkcyjnych, rafinerii i gazociągów itp.^[43]

PRZEMOC WOBEC LUDNOŚCI CYWILNEJ NIEZWIĄZANA Z KONFLIKTEM

TERRORYZM

Największym zagrożeniem dla ludności cywilnej są zamachy terrorystyczne, przeprowadzane w miejscach publicznych, które powodują liczne przypadkowe ofiary. Większość tego typu zdarzeń miała miejsce w prowincji KP.

4 marca 2022 r. w wyniku zamachu dokonanego w świątyni szyickiej w Peszawarze zginęło 65 osób, a 190 zostało rannych. Do zamachu przyznało się ISKP.

³⁹ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Violence against civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

⁴⁰ USA: United States Department of State, 2023 Country Report on Human Rights Practices: Pakistan, 03.2024, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_PAKISTAN-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

⁴¹ Al Jazeera, Resolving the Baloch issue is in Pakistan's political and economic interest, 22.01.2024, <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/22/resolving-the-baloch-issue-is-in-pakistans-political-and-economic-interest>

⁴² USA: United States Department of State, 2023 Country Report on Human Rights Practices: Pakistan, 03.2024, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_PAKISTAN-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

⁴³ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Strategic developments, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

30 stycznia 2023 r. ugrupowanie powiązane z TTP, o nazwie Jamatul Ahrar, dokonało zamachu w meczecie w Peszawarze, w którym zgromadzili się policjanci. Zginęło 86 osób, głównie policjantów, ale również cywilów. Rannych zostało 230 osób.

30 lipca 2023 r. ISKP przeprowadziło samobójczy zamach bombowy w trakcie zjazdu zwolenników partii Jamiat Ulema-e Islam (F) (JUI-F) w dystrykcie Bajaur w prowincji KP, zabijając 64 osoby.

29 września 2023 r. co najmniej 52 osoby zostały zabite, a 60 zostało rannych w trakcie zamachu podczas procesji religijnej w mieście Mastung w Beludżystanie. Zamachu dokonano w pobliżu policyjnego wozu, ochraniającego procesję.

7 lutego 2024 r. Państwo Islamskie przeprowadziło zamach przed budynkiem biura wyborczego partii JUI-F w miejscowości Saifullah w prowincji Beludżystan. Zginęło 12 osób.^[44]

POZAPRAWNE EGZEKUCJE, UPROWADZENIA, POGROMY

W Pakistanie na porządku dziennym są akty przemocy wobec osób uważanych za wrogów politycznych, członków mniejszości religijnych, wrogów rodziny lub postrzeganych jako wrogie z innych przyczyn. Ofiarami tego typu działań są osoby o bardzo zróżnicowanym profilu, w tym także dziennikarze, blogerzy, aktywiści, politycy, członkowie lokalnych władz, pracownicy firm, lekarze i inni. Mogą być to zabójstwa, ale także porwania. Często wydarzenia takie mają związek z oskarżeniami o bluźnierstwo, z tradycyjnymi mechanizmami wymiaru sprawiedliwości, lub są rezultatem sporów o ziemię.^[45]

PRZEMOC STOSOWANA W TRAKCIE DEMONSTRACJI I PROTESTÓW

Protesty są bardzo częstym zjawiskiem w Pakistanie, odbywają się bez żadnych ograniczeń we wszystkich prowincjach kraju, zwykle mają charakter pokojowy. W ciągu ostatnich dwóch lat, ACLED zarejestrował 13 000 demonstracji, z których przynajmniej 143 przebiegały z interwencją policji. Czasem dochodzi w czasie tych demonstracji do aresztowań i użycia siły, a nawet przypadków śmiertelnych. W 2022 r. odnotowano cztery protesty, podczas których doszło do przypadków śmiertelnych, natomiast w 2023 r. tylko jeden, a w pierwszej połowie 2024 r. trzy takie protesty.^[46]

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA

Na terenie Pakistanu działają zróżnicowane grupy przestępcze, w tym gangi, mafie i inne sieci przestępcze. Grupy przestępcze mają powiązania z władzami kraju, w którym wielki problem stanowi korupcja. Ww. grupy są odpowiedzialne m.in. za

⁴⁴ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Battles, Explosions, Violence against civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

⁴⁵ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Battles, Explosions, Violence against civilians, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

⁴⁶ Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, Protests, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>

handel ludźmi, handel bronią i narkotykami, w tym w szczególności heroiną, przestępstwa finansowe oraz wymuszenia.^[47]

Ww. grupy mają znaczną władzę na obszarach takich jak KP, Beludżystan i Karaczi. Mają wpływ na decyzje polityczne przed i po wyborach, a także na system więziennictwa. W związku z zacieraniem się kategorii podmiotów pomiędzy grupami terrorystycznymi, mafijnymi i politycznymi, w połączeniu z powszechną dostępnością broni palnej, przestępczość na wzór mafijny pozostaje poważnym problemem.^[48]

PRAWNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY DOTYCZĄCE ZMIANY MIEJSCA POBYTU

PRZEPISY REGULUJĄCE SWOBODĘ PRZEMIESZCZANIA SIĘ

Prawo zapewnia wolność przemieszczania się wewnątrz kraju oraz nie ogranicza podróży zagranicznych, emigracji czy repatriacji, ale rząd niekiedy wprowadza pewne restrykcje w odniesieniu do niektórych regionów i podróży zagranicznych. W szczególności dotyczy to dostępu do obszarów, które są uważane za wrażliwe, w szczególności niektórych dystryktów w prowincji KP i Beludżystanie, ze względu na zagrożenie bezpieczeństwa. Rząd wymaga specjalnej zgody na podróż na obszary kraju uważane za „wrażliwe”.^[49]

MIGRACJE WEWNĘTRZNE

Pakistańczycy są narodem bardzo mobilnym, jednak w indywidualnych przypadkach o możliwości zmiany miejsca zamieszkania decydują takie czynniki jak posiadanie środków utrzymania oraz powiązania etniczne lub klanowe w nowym miejscu. Z tego powodu szczególne trudności w samodzielnej zmianie miejsca zamieszkania mogą napotkać samotne kobiety.^[50]

Wiele osób mieszka poza miejscem swojego urodzenia, w tym także w innej prowincji. Pakistańczycy masowo migrują ze wsi do miast, a także z terenów konfliktów do innych prowincji. Wielkie miasta, takie jak Karaczi, Lahore czy Islamabad, składają się z mieszkańców o różnorodnym pochodzeniu etnicznym. Dużą mobilnością odznaczają się przede wszystkim Pasztuni, którzy zazwyczaj w nowych miejscach zamieszkania tworzą dzielnice etniczne.^[51]

⁴⁷ Global Crime Index, Pakistan 2023, <https://ocindex.net/country/pakistan>

⁴⁸ Global Crime Index, Pakistan 2023, <https://ocindex.net/country/pakistan>

⁴⁹ USA: United States Department of State, 2023 Country Report on Human Rights Practices: Pakistan, 03.2024, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_PAKISTAN-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

⁵⁰ Australia: The Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), Pakistan - Country Information Reports, 25.01.2022, <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/country-information-reports>

⁵¹ Australia: The Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), Pakistan - Country Information Reports, 25.01.2022, <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/country-information-reports>

WEWNĘTRZNI UCHODźCY

W grudniu 2023 r. armia nakazała osobom zamieszkującym miejscowości w gminie Tirah, region Orakzai, prowincja KP, opuszczenie domów i udanie się w bezpieczne miejsca w tym samym regionie, ze względu na planowaną akcję zbrojną przeciw partyzantom. Część osób udała się do rodzin i znajomych, mieszkających w innych wsiach. Przesiedleni skarżyli się na brak pomocy ze strony pakistańskiej administracji, zarówno jeśli chodzi o finanse, jak i o transport. Domy opuścili w sumie 324 rodziny.^[52]

W Pakistanie zarejestrowanych jest nadal 21 000 osób wewnątrzprzesiedlonych z Północnego Waziristanu w 2014 r., podczas wojskowej operacji zbrojnej w tym regionie. Jednakże większość tych osób, których liczbę szacowano wtedy na ponad 1 mln, powróciła już do domów.^[53]

W Pakistanie na terenie dużych miast, takich jak Karaczi czy Islamabad, mają niekiedy miejsce przymusowe wysiedlenia. Dotyczy to w szczególności osób najuboższych, zamieszkujących nieformalne osiedla na przedmieściach, a wysiedlenia są związane z realizacją nowych projektów urbanistycznych. Pakistan nie wypłaca odszkodowań tym osobom i nie gwarantuje nowego miejsca do zamieszkania, uważając, że ludzie często okupują te tereny bez posiadania tytułów własności.^[54]

UCHODźCY W KRAJACH SĄSIEDNICH

Niewielka ilość uchodźców z Pakistanu jest zarejestrowana w sąsiednim Afganistanie. W połowie 2023 r. było to około 50 000 osób,^[55] pochodzących głównie z regionu Waziristanu, którzy opuścili Pakistan w trakcie operacji wojskowej w 2014 r. Rząd Afganistanu latem 2023 r. zdecydował o relokacji tych osób z obozów w pasie przy granicy z Pakistanem do innych lokalizacji, w innych regionach kraju.^[56] Brak informacji czy udało się zrealizować te zapowiedzi.

Natomiast całkowita liczba Pakistańczyków żyjących poza krajem swojego pochodzenia wynosi ok. 6 mln, a kraj ten znajduje się wśród pierwszej dziesiątki krajów emigracji na świecie.^[57] Pakistańczycy migrują głównie do krajów Zatoki Perskiej, Indii i Europy, szczególnie do Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej. Wpływy z zagranicznych zarobków stanowią 6,5% pakistańskiego PKB i w zauważalny sposób zmieniają sytuację materialną rodzin, które posiadają migranta w rodzinie, co dodatkowo zwiększa presję na wyjazdy z kraju. Osoby migrujące do Ameryki Północnej i Europy, emigrują wraz z rodzinami i planują długoterminowy pobyt, natomiast osoby migrujące do krajów sąsiednich oraz do krajów Zatoki Perskiej są

⁵² Dawn, Newly displaced families from Tirah battling with plethora of hardships, 07.12.2023, <https://www.dawn.com/news/1795674>

⁵³ USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>

⁵⁴ Human Rights Watch (HRW), "I Escaped with Only My Life", Abusive Forced Evictions in Pakistan, 29.05.2024
"I Escaped with Only My Life", Abusive Forced Evictions in Pakistan, 29.05.2024, <https://www.hrw.org/report/2024/05/28/i-escaped-only-my-life/abusive-forced-evictions-pakistan>

⁵⁵ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), EXTERNAL UPDATE: AFGHANISTAN SITUATION #31, 01.01.2024, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/unhcr-regional-bureau-asia-and-pacific-rbap-external-update-afghanistan-situation-31-1-january-2024>

⁵⁶ Tolo News, Waziristan Refugees to Be Relocated in North, South, Center: Mujahid, 12.06.2023, <https://tolonews.com/afghanistan-183754>

⁵⁷ Routed, Khan, T. Migration and Mobility during Covid-19, A Pakistani Perspective, 20.06.2020, <https://www.routedmagazine.com/covid-pakistan-perspective>

zwykle niskowyzkwalifikowanymi, sezonowymi robotnikami. Najczęściej migrują młodzi mężczyźni w wieku 18-25 lat o podstawowym wykształceniu.^[58]

⁵⁸ Wikipedia, Pakistani diaspora, https://en.wikipedia.org/wiki/Pakistani_diaspora

PODSUMOWANIE

Pakistan jest republiką federalną o ustroju wielopartyjnym.

Lokalne konflikty zbrojne mają miejsce na zachodnich krańcach kraju, w prowincjach Khyber Pakhtunkwa i Beludżystan, głównie na terenach plemiennych, wzdłuż granic z Afganistanem i Iranem, gdzie działają partyzanckie ugrupowania islamistyczne i separatystyczne. Dochodzi tam do starć między bojownikami i siłami bezpieczeństwa. Sytuacja w regionach przygranicznych prowadzi także do okresowych zadrażnień w stosunkach z sąsiednimi krajami. Ludność cywilna może stać się przypadkową ofiarą ataków, ale nie jest celem agresji żadnej ze stron. Nie występuje powszechne zagrożenie życia ludności cywilnej.

Obecnie toczące się działania zbrojne nie powodują wewnętrznych przesiedleń ludności cywilnej w dużej skali, ani wzmożonej fali uchodźców do krajów sąsiednich. W 2023 roku zarejestrowano jedynie przesiedlenia związane z przymusową ewakuacją z regionów nasilenia walk w prowincji KP, nakazane przez armię.

Pakistańskie prawo przewiduje karę śmierci i jest ona zasądzana. W 2022 r. nie zanotowano jednak żadnej egzekucji.

ZASTRZEŻENIE

Niniejsze opracowanie tematyczne zostało przygotowane przez Wydział Informacji o Krajach Pochodzenia Urzędu do Spraw Cudzoziemców na potrzeby prowadzenia postępowań w sprawach o udzielenie ochrony międzynarodowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Opracowanie na temat sytuacji bezpieczeństwa może być pomocne w szczególności w sprawach rozpatrywanych w oparciu o **art. 15 pkt. 3 oraz art. 18 pkt. 1. Ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP z dn. 13 czerwca 2003 z późn. zmianami.**

Treść opracowania nie przesądza jednak o wyniku decyzji w indywidualnym postępowaniu administracyjnym, gdyż zawsze brana jest pod uwagę całość zgromadzonego materiału dowodowego i indywidualny charakter sprawy.

Informacje zamieszczone w niniejszym opracowaniu pochodzą w większości z publicznie dostępnych źródeł. Zostały one zebrane i opracowane przy zachowaniu zasady neutralności i obiektywizmu, a także z dołożeniem najwyższej staranności – tak, by odzwierciedlały aktualny w chwili publikacji opracowania stan wiedzy na prezentowany temat, a także pochodziły z różnych źródeł.

Terminologia użyta w niniejszym opracowaniu nie jest terminologią prawniczą. Określenia takie jak „prześladowanie”, „dyskryminacja”, „konflikt” itp. używane mogą być, za materiałami źródłowymi, w znaczeniu potocznym i nie są tożsame z definicjami podanymi w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Niniejsze opracowanie zawiera wyłącznie informacje, poglądy i opinie prezentowane przez autorów materiałów źródłowych. Oświadczenia i oceny zawarte w niniejszym opracowaniu nie są i nie mogą być uważane za oświadczenia i oceny własne Urzędu do Spraw Cudzoziemców. Niniejsze opracowanie nie jest także i nie może być uważane za jakąkolwiek deklarację polityczną polskich władz.

Urząd do Spraw Cudzoziemców nie ponosi odpowiedzialności prawnej za publikowane w opracowaniu treści ani nie jest zobowiązany do publikacji jego aktualizacji, a także nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania udostępnionych informacji.

Informujemy, że autorskie prawa majątkowe do niniejszego opracowania, w tym prawo do jego rozpowszechniania i publicznego udostępniania w Internecie, przysługują wyłącznie Urzędowi do Spraw Cudzoziemców (adres: ul. Koszykowa 16, 00-564 Warszawa; NIP: 5262548316; REGON: 017315012).

BIBLIOGRAFIA:

1. Al Jazeera, PTI-linked independents take Pakistan election lead as counting nears end, 09.02.2024, <https://www.aljazeera.com/news/2024/2/9/pti-linked-independents-take-pakistan-election-lead-as-counting-nears-end>
2. Al Jazeera, Resolving the Baloch issue is in Pakistan's political and economic interest, 22.01.2024, <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/1/22/resolving-the-baloch-issue-is-in-pakistans-political-and-economic-interest>
3. Al Jazeera, Taliban's ties with Pakistan fraying amid mounting security concerns, 17.08.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/17/talibans-ties-with-pakistan-fraying-amid-mounting-security-concerns>
4. Amnesty International (AI), Death Sentences and Executions 2022, 05.2023, <https://www.ecoi.net/en/document/2091962.html>
5. Anadolu Agency, Frayed Pakistan-Afghanistan bilateral ties face new challenge with expulsion of refugees, 09.11.2023, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/frayed-pakistan-afghanistan-bilateral-ties-face-new-challenge-with-expulsion-of-refugees/3048644/>
6. Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Afghanistan, Explosions, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>
7. Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), filtry: Pakistan, 01.01.2022-30.06.2024, dane pobrano 23.07.2024, <https://acleddata.com/data-export-tool>
8. Ashraf, J, Junik K., Nitza Makowska A., Pakistan – przestępstwa przeciw moralności, 2021, <https://www.gov.pl/web/udsc/raporty-ekspertow-zewnetrznych>
9. Australia: The Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), Pakistan - Country Information Reports, 25.01.2022, <https://www.dfat.gov.au/about-us/publications/country-information-reports>
10. Austrian Centre for Country of Origin and Asylum Research and Documentation (ACCORD), ecoi.net featured topic on Afghanistan: Overview of recent developments and key players in Afghanistan, 13.06.2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2074290.html>
11. Center for Strategic and International Studies (CSIS), Terrorism Backgrounders: Islamic State Khorasan (IS-K), <https://www.csis.org/programs/former-programs/transnational-threats-project-archive/terrorism-backgrounders/islamic>
12. Dawn, Newly displaced families from Tirah battling with plethora of hardships, 07.12.2023, <https://www.dawn.com/news/1795674>

13. Gil S., Sytuacja wewnętrzna w Pakistanie, 2012, <https://www.gov.pl/web/udsc/raporty-ekspertow-zewnetrznych>
14. Global Crime Index, Pakistan 2023, <https://ocindex.net/country/pakistan>
15. Human Rights Watch (HRW), "I Escaped with Only My Life", Abusive Forced Evictions in Pakistan, 29.05.2024 | Escaped with Only My Life", Abusive Forced Evictions in Pakistan, 29.05.2024, <https://www.hrw.org/report/2024/05/28/i-escaped-only-my-life/abusive-forced-evictions-pakistan>
16. Nikkei Asia, Pakistan and Iran patch up ties but militants poised to play spoilers, 30.01.2024, <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Pakistan-and-Iran-patch-up-ties-but-militants-poised-to-play-spoilers>
17. Onet, Iran obudził uśpiony od pół wieku konflikt, 20.01.2024, <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/goraco-na-linii-iran-pakistan-najpowazniejsza-eskalacja-jaka-pamietam/j4dw8kq>
18. Pak Institute for Peace Studies (PIPS), Pakistan Security Report 2020, <https://www.pakpips.com/article/book/pakistan-security-report-2020>
19. Radio Free Europe/Radio Liberty (RFE/RL), Pakistani Taliban Announces End Of Cease-Fire, Orders Attacks, 28.11.2022, <https://www.ecoi.net/en/document/2083881.html>
20. Routed, Khan, T. Migration and Mobility during Covid-19, A Pakistani Perspective, 20.06.2020, <https://www.routedmagazine.com/covid-pakistan-perspective>
21. South Asia Terrorism Portal (SATP), Pakistan Assessment 2022, <https://www.satp.org/terrorism-assessment/pakistan>
22. The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), ReliefWeb: Mid-Year Update: 10 Conflicts to Worry About in 2021, 27.10.2021, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/acled-regional-overview-south-asia-and-afghanistan-16-22-october-2021>
23. The Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED), Summary of Political Violence and Protest, Pakistan, 06.02.2018, <https://www.acleddata.com/dashboard//586>
24. The Diplomat, Pakistani Crackdown on Iran Border Trade Sparks Protests in Southern Balochistan, 22.11.2023, <https://thediplomat.com/2023/11/pakistani-crackdown-on-iran-border-trade-sparks-protests-in-southern-balochistan/>
25. The News, Major ISKP terrorist plot in Quetta foiled, four terrorists killed, 14.04.2021, <https://www.thenews.com.pk/print/819891-major-iskp-terrorist-plot-in-quetta-foiled-four-terrorists-killed>
26. Tolo News, Waziristan Refugees to Be Relocated in North, South, Center: Mujahid, 12.06.2023, <https://tolonews.com/afghanistan-183754>
27. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), EXTERNAL UPDATE: AFGHANISTAN SITUATION /31, 01.01.2024, <https://reliefweb.int/report/afghanistan/unhcr-regional-bureau-asia-and-pacific-rbap-external-update-afghanistan-situation-31-1-january-2024>

28. USA: Central Intelligence Agency (CIA), The World Factbook. Pakistan, 07.08.2024, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/pakistan/>
29. USA: United States Department of State, 2023 Country Report on Human Rights Practices: Pakistan, 03.2024, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2024/02/528267_PAKISTAN-2023-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf
30. Voice of Asia, Gunmen Kill 9 People in Iran Near Pakistan Border, 27.01.2024, <https://www.voanews.com/a/gunmen-kill-9-people-in-iran-near-pakistan-border/7459760.html>
31. Wikipedia, Pakistani diaspora, https://en.wikipedia.org/wiki/Pakistani_diaspora
32. Xinhua, ECP announces final results of Pakistan's General Election 2024, 11.02.2024, <https://english.news.cn/20240211/8a87f49640774169930170f1ba0d64ed/c.html>